

LEILA TUURE

TUMMAT JA VALKEAT TULET

Tummat ja valkeat tulet

Leila Tuure

Tummat ja valkeat tulet

SAGA Egmont

Tummat ja valkeat tulet

Cover image: Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1993, 2022 Leila Tuure and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788728512593

1. POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Ensimmäinen tuli on Porin palo v. 1852.

Toinen tuli on Zuleiman kunniallinen rakkaus Arvidiin.

Kolmas tuli on Zuleiman kunniaton rakkaus Jacobiin.

Kaupungin komeimmat rakennukset sijaitsivat Raatihuoneentorin ympärillä. Pohjoisessa mäen päällä komeili itse Raatihuone torneineen halliten eloisa torinäkömää. Kaupunki oli kasvanut laakealle vesijättömaalle, se oli ylen alavaa seutua ja leveä joki, oikea kymi, virtasi verkkaisesti sen lävitse. Joeltakin katsoen raadin komea kivitalo oli seudun parhaimmalla paikalla. Sen tornin huippu kohosi uljaana taivasta kohti kaikkien kattojen yläpuolella ja sen paikka torin yläpäässä kaupungin ainoalla mäennyppylällä antoi sille sellaista arvovaltaa, mikä hallintorakennukselle ilman muuta kuuluikin. Raatihuoneen alapuolella levittäytyivät kaupungin arvokkaimpien porvarisperheiden asumukset hyvinhoidettuina ja kauniina. Ne oli maalattu koristeellisin värein, yksi oli sinipunainen, toinen valkoinen, eräs oli vaaleanpunainen ja olipa joukossa pari kellertävääkin. Petrellin talo oli rohkean punainen kun taas Rosenlewit olivat tyytyneet tavanomaisempaan, harmaaseen.

Värien ohella torinäkömää piristi rakennusten julkisivujen rytmikkäästi vaihtuvat korkeuserot. Kaksikerroksisen keltaisen apteekin toisella puolen oli yksikerroksinen vaaleanpunainen talo ja toisella puolella samoin matala, harmaa, jota seurasi kaksikerroksinen komeus Raatihuoneen vierellä. Torinlaidan asukkaita nähtiin usein aukiolla juttelemassa keskenään ja katselemassa samalla tyytyväisinä kaunista kotipaikkaansa. Tyytyväisimpiä olivat tietysti ne, joiden katonharjat kilpailivat korkeudessa Raatihuoneen kanssa.

Arkipäivisin tori oli täynnä elämää, kun maaseudun väki saapui sinne myymään tuotteitaan ja ostamaan kaupunkilaistavaroita. He lastasivat kärryihinsä suolaa ja sokeria, kangasta ja astioita, emännät saivat silloin tällöin tyykiä

hamettansa varten taikka silkkihuivin, lapsille vietiin tuliaisiksi rinkeleitä ja tahmeita nekkuja, joita kikattelevat naiset myyskentelivät torin alakulmassa. Juhlapäivä maalaislapsilla oli silloin, kun isäpappa oli ostanut oikein apteekista läpikuultavia, ruskeita rintasokerin palasia. Niitä sitten nakerrettiin silmät muljuen nautinnollisin ilmein. Markkinapäivinä kauppansa tekivät nuorten parien kihlat ja hevoset, joita tultiin kaukaakin myymään ja vaihtamaan. Kaupungista sai myös ihmeellisiä ulkomaantavaroita, vaikka niitä maalainen ei aina arvannut ostaa. Herrasväelle ne tietysti oli tarkoitettukin. Kaupungin porvarien laivat toivat niitä pitkiltä matkoiltaan, joita ne tekivät ties minne murjaanien maille asti.

Sieltä tuotiin kahvia ja oikeaa tupakkaa, vaikka talonpojan oli tietysti useimmiten tyytyminen kotona kuistin nurkalla kasvatettuun kessuun. Harvoin malttoi mennä ostamaan oikeaa piipputupakkaa, yhtä harvoin kuin saattoi ostaa emännälle kaupunkituliaisiksi oikeaa ulkomaan tyykiä. No, ehkä kirkkosilkin sentään tai muun vähäisemmän kangasalan.

Kaupunkilaisrouvat kulkivat hatut päässä keikahdellen, helmojaan nostellen maalaistavaroiden keskellä ja ostivat kananmunan sieltä ja sianlihanpalan täältä, maksoivat ostoksensa kopeekan kolikoilla ja asettelivat ne huolellisesti koreihin, jotka riippuivat siroisti heidän käsivarsillaan. Huolellinen perheenäiti suoritti tietysti itse ostoksensa, mutta olihan siellä tietysti joukossa juoksemassa herrasväen hätäisiä piikatytöjäänkin, jotka työnsivät hapsottavia otsahiuksiaan ruutuhuivien alle ja ostivat sen kummemmin tuotteita vertailematta ensimmäiseltä myyjältä, joka eteen sattui sen, minkä tarvitsivat. Taloudellisesti ajatteleva kaupunkilaisrouva saattoi vain paheksua semmoista. No, miten sellaiset maalta

tulleet muuta osasivatkaan, eivät ymmärtäneet rahan arvoa kun sitä ei maalla juuri nähtykään. Piikatyttö saattoi tavata maalaisten joukossa joskus tutunkin kaukaa kotikylältä. Oli siinä hauska vaihtaa muutama sana, kysellä kuulumiset ja lähettää terveisiä, kehaista tietysti tarkoittavasti tirskahtellen miten kaupungissa sentään oli hyvä asua, leveät oltavat ja kaikenlaista mukavaa.

Joskus torille pyrähti lauma poikia. Olivat menossa kouluun tai useamminkin tulossa sieltä. Koulutalo oli kirkon lähellä, lähellä joen rantaa ja vaikka kotimatka ei olisi edellyttänytään torin läpi kulkemista, niin sen kautta ne epelit useimmiten luntustivat. Monta kertaa niillä oli juonet valmiiksi punottuina, markkinapäivinä etenkin, kun torilla oli paljon väkeä eikä ilkimyksiä ollut helppo saada kiinni. Siinä oli maalaisparan oltava varuillaan, jos aikoi saada maksun kaikista tuotteistaan, eivätkä pojat varastaneet tarpeeseensa, vaan kurillaan vain. Ja kurillaan ne päästivät silloin kerrankin kokonaisen tusinan kanoja häkistään markkinaväen joukkoon. Voi sitä kiljuntaa ja melskettä, kun myyjä kiljui ja pojat ulvoivat ja kanat kaakattivat ja höyhenet pöllyisivät ennen kuin ne oltiin saatu kaikki kiinni. Kanat. Pojat haihtuivat kuin siivet olisivat vätkyneetkin juuri heidän selissään.

Arkipäivinä tori oli täynnä hyörinää, pyhisin se täyttyi vain kaksi kertaa; aamulla kun juhlallinen kirkkokansa vaelsi jumalanpalvelukseen ja puolen päivän jälkeen kun se palasi kirkastuneena takaisin; naiset mustissa huiveissaan virsikirjat kouriin puristettuina, sileiksi kammatut lapset käsipuolissaan ja jossakin jäljempänä miesväki oudoksuen puhtaiksi hangattuja kynnenalusiaan ja tahrattomia paitojaan. Kellojen kumistessa oli kovin ylevää marssia tahdikkain askelin torin poikki. Koulun

rehtori joka oli lukenut mies, vertasi mielessään kulkuetta kreikkalaisen murhenäytelmän hitaasti huokuvaan kuoroon.

Satama oli joen rannassa Raatihuoneen takana. Kaupunkilaisten ja etenkin kaupungissa sattumoisin oleskelevien maalaisten suurena huvina oli katsella laivojen lastien purkamista. Hirmuisen suuria kaukomailta tulleet laivat olivatkin ja jokaisen laivan onnellinen paluu kotisatamaan keräsi laitureille sankan ihmisjoukon, joka otti merenkulkijat vastaan riemukkain tervehdyspuudoin ja vilkutuksin. Monta onnellista tapaamista nähtiin, kun perheiden isät palasivat kuukausia kestäneiltä matkoiltaan kotiin tai kun nuoret miehet saivat hämillisinä, vähän kuin salassa kätellä ujoja, punaposkisia mielitettyjään. Monet heistä katsoivat kadehtien kuinka vanhemmat miehet koppasivat siinä kaiken kansan nähden akkansa syliinsä. Niin hekin olisivat halunneet rutistaa noita hentoja tyttöjään, mutta kaikki tiesivät ettei semmoinen käynyt mitenkään päinsä.

Lastien purkamiseen käytiin käsiksi heti. Vaimoihmiset nuuskivat innokkaina ruumasta leviävää kahvin tuoksua ja kaupparovarien puotipojat ottivat tärkeän näköisinä haltuunsa olkiin pakatut pullot, joista joskus vilahti tavallisen kansankin näkyviin tummanvihreä lasikaula tai ruskea savikylki. Punssia siinä vietiin porvarin pöytään. Tai rommia, sanottiin. Mutta mitä tavallinen mies sellaisista. Viina oli kyllin hyvää ja siitäkin akat motkottivat, vaikka olivat itse juomisen perään siinä kuin miehetkin, mutta satamalaiturilla ne nuuhkivat hyveellisen näköisinä silmät sikkaralla kahvinhajuja ja laskeskelivat kolikoitaan, että joskohan edes puoleen naulaan riittäisi.

Pikku hiljaa ihmiset alkoivat palailla takaisin torille, kun laivojen ruumasta oltiin kiireimmät tavarat purettu ja kuljetettu

porvareiden varastoihin ja makasiineihin. Iltapäivään mennessä kaupat oltiin tehty, maalaiset pakkasivat kärryinsä ja lähtivät pitkille taipaleilleen kotikyliinsä. Kaupunkilaiset vetäytyivät vähitellen koteihinsa ja yksinäinen tuulenpyörre lennätti ilmaan roskan, pari, mitä nyt kauppaväen jälkeen oli torille jäänyt.

Sinä päivänä, joka aiheutti niin monelle kaupunkilaiselle elämänmuutoksen, oli ollut aamusta alkaen epätavallinen helle, elettiinhan vasta toukokuuta. Iltapäivällä kuumuus muuttui hehkuvan polttavaksi, vaikka pikkuinen tuulenviri oli alkanut puhalttaa lännestä, mereltä. Torinlaidan taloissa oli kartiinit vedetty ikkunoiden eteen paahtavan kuumuuden takia eikä kukaan huomannut, miten harmaan talon pakarista pujahti pieni, vaarattoman tuntuinen kipinä rakennuksen katolle. Pakarissa oltiin leivottu pitkin päivää, oltiin tehty leipiä vartaisiin kuivumaan ja oltiin leivottu hienompaakin tavaraa, pullakranssia ja paakelssejakin, kun kerran oltiin työhön ryhdytty. Suuri leivinuuni hohkasi. Yksikään touhukkaista piiosta ei nähnyt, miten pikkuruinen kipinä lähti siitä matkaansa, kiipesi katolle, lepäili hetken auringon polttamilla päreillä ja alkoi sitten tarmokkaasti tehdä tummaa rengasta ympärilleen. Länsituuli puhalsi sen apuna ja yhteistyö tuotti tuloksekseen savuhattaran, ensin ihan hennon harmaan kiehkuran, jota ei voinut nähdäkään, mutta kohta se kasvoi ja tummentui. Tuuli liekutti sitä edestakaisin antaen samalla kipinälle uutta puhtia. Se räsähteli lähes äänettömästi päreen halkeamissa, joita aurinko ja lukemattomat sateet olivat vuosien kuluessa uurtaneet, se leimahti liekiksi, se painui alas, pieneni, nousi taas, hulmahti, poltti koko päreen ja kasvoi voimansa tunnossa patsaaksi. Savu näkyi jo alas kadulle.

– Talo palaa! Talo palaa! ovelta kuului hätääntynyt huuto, heti katolle!

Mutta se oli jo myöhäistä. Tuli oli nielaissut katon ja ullakon. Se kieppui riemukkaasti parsilla roikkuvuissa takeissa ja hameissa, se söi kasvavalla halulla kesäksi vintille pinotut takit ja tyynyt, se nieli lakanoita ja hattuja ja mellasti turkeissa. Se puhkoi kattoon uusia reikiä ja ajoi sinne kiivenneet sammutusmiehet äkkipikaa alas. Se nauroi Raatihuoneen tornista kaikuville tuuttauksille, jotka hälyttivät sammutusväkeä kaikkialta palopaikalle, se teki liiton länsituulen kanssa ja tuuli rupesi kuljettamaan sen synnyttämiä kipinälapsia naapuritalojen katoille, kunnes kaikki oli yhtenä tulimerenä. Paloruiskujen vesivirrat eivät voineet mitään sen mähdille. Se sytytti tuleen kaikki torinlaidan talot, vaikka niiden seiniä ruiskutettiin taukoamatta ja niiden suojaksi pystytettiin palopurjeita. Se kuivasi veden hetkessä ja nielaisi ilkkuen purjeet tulipätsiinsä. Se ei kiertänyt edes Raatihuonetta.

Tuuli riemuitsi yhdessä tulen kanssa. Se muuttui myrskyksi, nappasi mukaansa kipinäryöppyjä ja kuljetti niitä kaupungin itäisiin osiin.

– Seurahuone on tulella! joku huusi huumaavan metelin yli.

Sitä ei aluksi uskottu, mutta taivaalle kohoavat mustat savupilvet kertoivat huutajan olevan oikeassa. Itäisessä kaupungissa asuville tuli kiire pelastamaan omaisuuttaan, mutta tuli oli saanut ylivallan jo sielläkin.

Tuuli näytti tyyntyvän, muttei se ollut vielä kyllästynyt leikkiinsä. Se halusi vain muuttaa suuntaa. Länsituuli puhalsikin kohta pohjoisesta sytyttäen torin etelälaidalla vielä suojassa olleet talot. Niistä palo levisi yhä laajemmalle kunnes kaikki tuulen alla ollut oli tuhoutunut. Yön kuluessa tuuli muuttui vielä

kerran suuntaansa ja alkoi raivota etelästä kohti pohjoista. Tuli palasi sen myötä lähtöpaikalleen.

Kaupunki oli tuhoutunut. Torin ympäristö hohkasi mustaa kuumuutta. Siellä täällä hiiltyneeseen hirrenpätkään syttyi punainen ja oranssi hehku valmiina aloittamaan leikin uudestaan, jos olisi vain löytänyt jotain, mihin kiinnittyä. Mutta kaikki oli jo palanut. Ei ollut enää orvokinväristä taloa, ei valkoista, ei harmaata eikä juuri muutakaan. Raatihuone oli sentään osittain säästynyt, mutta sen ylväs torni oli sortunut. Kirkko oli palanut. Koulu oli palanut. Sitä ei kukaan sentään murehtinut, se jouti palaakin, hajoamaisillaan oleva rötiskä.

Valoisassa toukokuun yössä savupatsaat kohosivat vielä korkeuksiin ja kipinäryöpyt purkautuivat ilmoille lennähdellen tuulen mukana kaupunkia ympäröiville lakeuksille kertomaan kilometrien päähän vauraan kaupungin tuhosta.

Luku 1

Toisten naisten tavoin Zuleima oli jo monen tunnin ajan kantanut ämpärillä vettä joesta ja valellut niitä muutamia nyssäköitä, jotka oli onnistuttu pelastamaan palavasta talosta. Kun hän oli kuullut Seurahuoneen olevan liekeissä, hän oli kiirehtinyt kotiin, minne lapset olivat jääneet anopin ja Sofian hoiviin. Hän oli kuvitellut voivansa auttaa palon sammuttamisessa, mutta oli ymmärtänyt melkein heti sen olevan mahdotonta ja niin hän oli jäänyt seisomaan kauhistuneena muiden kauhistuneiden joukkoon. Hetken hän oli ollut mukana ämpäriketjussa, joka toimitti vettä joesta paloruiskuihin, mutta se oli ollut turhanpäiväistä työtä. Sammutusväen silmien edessä palo levisi kauhistuttavalla voimalla raivoten ja kohisten. Sille ei ihminen mahtanut enää mitään. Miehet kuitenkin puursivat ja uurastivat valtaisan liekkimeren edessä nokisina, mustina, tuntemattomiksi muuttuneina hahmoina. Zuleima yritti erottaa joukosta miehensä, muttei onnistunut eikä hän löytänyt

Jacobiakaan, joka oli syöksynyt Zuleiman viereltä palopaikalle suin päin kuultuaan Raatihuoneen palotorvien räikynän.

– Seurahuone palaa! Seurahuone palaa! huudettiin.

Zuleiman koti oli muutaman kymmenen metrin etäisyydellä Seurahuoneesta. Konemaisesti hän kääntyi katsomaan itäiselle taivaalle. Sinne alkoi juuri levittäytyä synkeänmusta savupatsas. Seurahuone oli tullessa. Kun hän ehti kotinsa luo, tuli oli jo ulottanut otteensa muutamiin vähäisempiin piharakennuksiin. Talo oli vielä säästynyt. Anoppi seisoi lapset ympärillään pihassa musta huivi kiristettynä leuan alle niin tiukkaan, että velto iho pursui sen solmun ylitse. Pojat osoittelivat innostuneina taivaalle, mutta Mari oli kätkeytynyt fammun hameen helmoiin. Sofia juoksenteli heidän ympärillään kuin suunniltaan säikähtänyt kissanpentu.

Miniän täytyi tönäistä anoppiaan saadakseen tämän liikkeelle, hoputtaakseen tätä lähtemään heti paikalla lasten kanssa jokirantaan, sillä jos tuli alkaisi levitä tännekin, mikä oli masentavan todennäköistä, muuta suojaa ei ollut kuin vesi. Seurahuoneen ympärillä oli onneksi puisto, sen läpi pääsi vielä rantaan kunhan piti kiirettä.

Zuleima komensi Sofiaa hakemaan vikkelästi kammaristaan mitä piti tarpeellisena ja mitä nyt ehtikin, itse hän kävi keräämässä nyyttiin anopin matkaan tämän suuren Raamatun, johon oli merkitty perheen syntyneet ja kuolleet sekä virsikirjan, pikkuruisen korurasian ja silkkisen kirkkohameen. Pojille hän kokosi keittiöstä, mitä sieltä nopeasti löytyi, eilispäivänä leivotut leivät, voipytyä ja kahvipurkin. Sitten hän työnsi heidät matkaan ja jäi itse kokoamaan pikkukärryille mitä keksi ja kerkesi. Tummuneen peilin, lusikoita ja haarukoita, lautasia, kukkavaasin, merkkausein, jonka hän oli vuosia sitten itse

kirjonut. Kamarin oven takaa hän nappasi kuormansa päälle kasan Arvidin ja omia vaatteita, kiskaisi piirongin laatikon ulos ja kumosi sen sisällön ylimmäiseksi. Vilkaisten vielä kiireesti ympärilleen hän huokasi murehtien kaikkea sitä tavarapaljoutta, mikä oli jätettävä tulen saaliiksi, lukitsi oven huolellisesti ja lähti kärryjään työntäen rantaan. Sofia juosta vaapotti hänen jäljessään käsivarrellaan täpötäysi kori ja selässään lakanasta kiireesti solmittu pullea nyytti.

Tuli oli ehtinyt jo lähemmäksi. Zuleima heitti kiivaan rukouksen taivaaseen, että Jumala soisi kaupungille sateen, mutta semmoisesta ei ollut tietoaakaan. Ainoat pilvet jotka taivaalla purjehtivat olivat pelottavanmustia savupilviä.

Paljon väkeä, etupäässä naisia ja lapsia oli kerääntynyt jokirantaan. Lapsilla näytti olevan hauskaa. Kerrankin he saivat räiskiä vettä toistensa päälle mielin määrin ja plutikoida matalassa rantavedessä. He kiljuivat ja nauroivat, muttei heidän äänensä pystynyt ylittämään naisten parkua ja voivotusta eikä tulen ryskettä.

Zuleiman oli vaikea löytää väentungoksesta anoppiaan ja lapsiaan, mutta onneksi pojat huomasivat hänet ja tulivat auttamaan kärryjen työntämisessä. Anoppi ja Mari-tyttönen istuivat nurmikolla niin että Mari sai loiskutella jalkojaan vedessä. Anopin otsalla virtasi musta hiki. Se oli raidoitannut hänen kasvonsa kummallisen hassuiksi, mutta Zuleima arveli olevansa itsekin saman näköinen, vielä surkeampikin. Hän oli saanut hihaansa ison reiän. Siihen oli lentänyt hehkuva kekäle, jonka hän oli joutunut tuiskaisemaan pois paljaalla kädellään. Olkapää oli kipeä ja kämmensyrjässä kellotti palorakkuloita.

Vaikka rannasta oli palopaikalle pitkä matka, tulen loimu toi sellaisen kuumuuden, että tavaroita oli pakko ruveta valelemaan

vedellä. Zuleima komensi pojat työhön ja kovisteli heitä olemaan naureskelematta. Nyt oli kysymys sellaisesta onnettomuudesta, ettei sen suuruutta vielä varmaankaan kukaan käsittänyt.

– Onko Arvidia näkynyt? hän kyseli anopilta. Hän kysyi Arvidia, vaikka hänen sydämensä huusi Jacobia. Anoppi ei pystynyt vastaamaan. Zuleima tarttui hänen käteensä. Se oli kylmä kuumuudesta huolimatta. Anoppi ei näyttänyt ymmärtävän mitään. Hän tuijotti auki rävähtänein silmin sitä paikkaa, missä Raatihuoneen torni oli piirtynyt taivasta vasten. Nyt siinä ei ollut mitään. Kyynelnorot uursivat puhtaan valkoiset uomansa hänen noen mustaamille poskilleen.

– Onko pappaa näkynyt? Zuleima kyseli Marilta ja pojilta.

– Ei ole. Se on sammuttamassa tulta tietysti.

Niinpä kai, mutta miten yksikään ihminen voi olla siellä? Helveti on varmaan juuri semmoinen. Tulimyrskyä ja hirmuista meteliä. Kuolevat sinne. Voi Jacob, Jacob!

– Pitäkää huolta fammusta, Zuleima sanoi lapsille, – menen lähemmäksi, jos joku olisi nähnyt.

Väsyneitten, mustuneitten miesten jono hoippui häntä vastaan. Tyhjät ämpärit kolisivat heidän jalkoihinsa. He huojuivat suoraan veteen. Jotkut eivät jaksaneet sieltä pois, mutta auttavaiset kädet kiskoivat heidät rannalle. Näkykö Jacobia? Ei. Ei missään. Minne hän oli joutunut? Ei kai tuli ollut nielaissut häntä heidän syntiensä takia? Zuleima väänteli käsiään ja yritti avata kirvelevät silmänsä näkemään kaiken. Hän tunsi Arvidin vasta kun tämä oli ihan kohdalla. Hän ei ollut koskaan nähnyt miestä niin kumaraista ja laihaa, ikään kuin hän olisi laihtunut monta naulaa tämän yhden ainoan päivän aikana. Tuli oli polttanut hänen paitansa riekaleiseksi ja melkein kaikki hiuksetkin oikean korvan takaa.

Kiellettyä rakkautta 1850-luvun Porissa.

Zuleima on eloisa romanityttö, joka menee naimisiin ylempiluokkaisen Arvidin kanssa. Pariskunta elää idyllistä elämää arvostettuina kauppiaina, mutta Zuleimalla on salaisuus. Kunniallisen vaimon ajatukset täyttää Jacob, Arvidin lumoava liikekumppani.

Kiihkeät tunteet vievät Zuleimaa kielletyille teille, eikä juoruilta vältytä. Mutta kun kotikaupunki palaa poroksi tuhoisassa tulipalossa, on Zuleiman tehtävä päätös: onko onnellisen elämän takaajana kiehtova Jacob vai turvallinen Arvid?

Leila Tuure (1938–2024) oli porilaissyntyinen kirjailija ja historianopettaja. Hänet tunnetaan erityisesti Poriin sijoittuvista historiallisista romaaneistaan.